

ADAM ŚWIĆ

**Drzewa wokół świątyn
na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich**

The trees around the temples
in the Wzniesienia Łódzkie Landscape Park

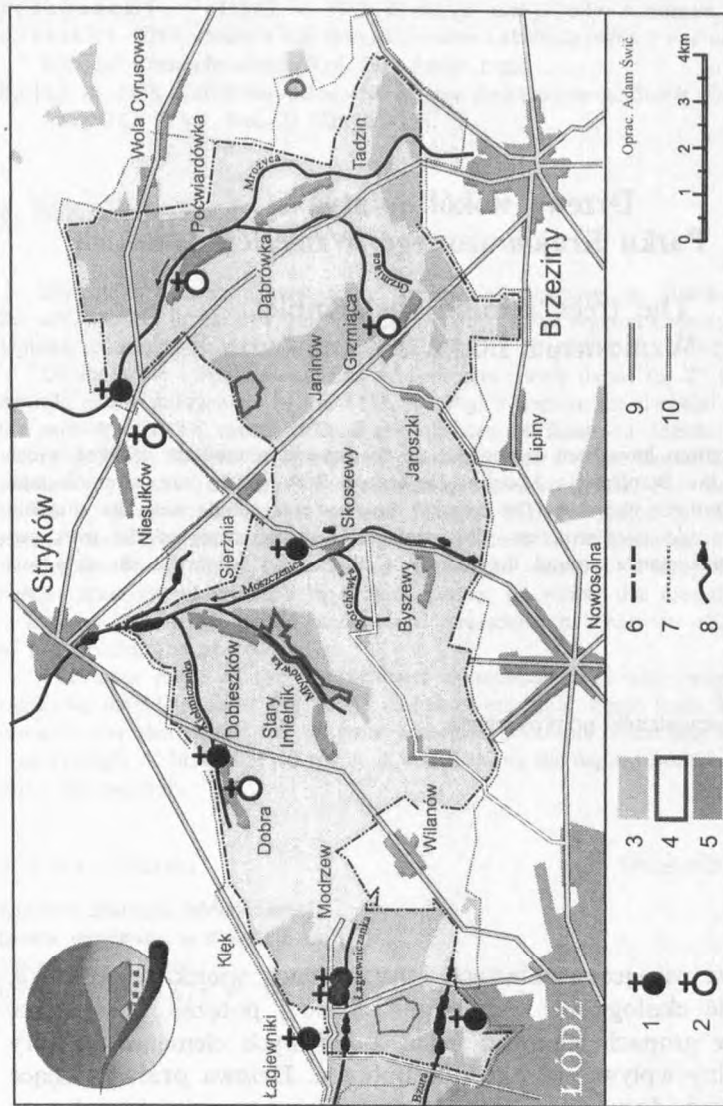
Abstract: The investigations have been carried out on the squares around the temples, which are localized within the Wzniesienia Łódzkie Landscape Park. There are seven Roman Catholic and four Mariavite churches. The research involves tree stands near the churches especially their species and ages structure. This preferences in the plant of the trees was determined and the tree stands around the Roman Catholic and Mariavite churches was compared.

Treść:

1. Wprowadzenie
2. Charakterystyka drzewostanów przykościelnych
3. Podsumowanie
4. Literatura
5. Summary

1. Wprowadzenie

Sędziwe drzewa rosnące w miastach i na terenach wiejskich posiadają ogromne znaczenie ekologiczne i estetyczne. Stare i potężne występujące pojedynczo lub w grupach stanowią jeden z głównych elementów, który w sposób szczególny wpływa na jakość krajobrazu. Drzewa przewyższające kalenice zabudowań decydują o zachowaniu równowagi w krajobrazie kulturowym. Istnieją jednakże miejsca szczególne: świątynie, klasztory, cmentarze, miejsca pamięci narodowej, które otoczone pięknymi drzewami zyskują bardziej doniosłą formę. W czasach przedchrześcijańskich same

Ryc. 1. Lokalizacja świątyni na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich: 1 – świątynie rzymskokatolickie; 2 – świątynie mariawickie; 3 – lasy; 4 – rezerваты; 5 – obszary zabudowane; 6 – granica parku; 7 – granica otuliny; 8 – cieki, zbiorniki wodne; 9 – drogi główne; 10 – drogi drugorzędne

Fig. 1. Arrangement of the temples within Wzniesienia Łódzkie Landscape Park: 1 – Roman Catholic temples; 2 – Mariavite temples; 3 – forests; 4 – nature reserves; 5 – urbanized area; 6 – border of landscape park; 7 – border of protection zone; 8 – streams; water bodies; 9 – main roads; 10 – minor roads

drzewa stanowiły przedmiot kultu i szacunku, dzisiaj budzą zachwyt, respekt i ciekawość, a owiane barwnymi legendami pobudzają wyobraźnię. Literatura dotycząca dendroflory otaczającej obiekty sakralne nie jest jednak zbyt bogata (Stypiński 1978, Siciński 1986).

W utworzonym w 1996 r. Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich (Koziejowa 1985, Kurowski 1986, 1994, 1998), obejmującym rejon dorzeczy górnych odcinków Bzury, Moszczenicy i Mroźnicy, rośnie wiele starych i godnych ochrony drzew (Olaczek 1968, 1971). Obecne są one w parkach podworskich, we wsiach, na śródpolnych miedzach oraz w miejscach kultu, gdzie często tworzą bogate kolekcje. Spośród drzew spełniających kryteria pomnikowe na terenie parku jedynie kilka figuruje w rejestrach pomników przyrody.

Celem niniejszej pracy było zbadanie drzewostanów rosnących w pobliżu świątyń usytuowanych w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. Uwagę poświęcono głównie strukturze gatunkowej i wiekowej drzewostanów. Na ich podstawie możliwe stało się określenie obecnych preferencji w kształtowaniu drzewostanów przykościelnych. Dodatkowym celem było porównanie dendroflory otaczającej świątynie katolickie i mariawickie. Badaniami objęto wszystkie drzewa rosnące w obrębie placów przykościelnych oraz te, których lokalizacja uwarunkowana została położeniem świątyni, np.: aleja drzew prowadząca do kościoła, kolekcja drzew przed wejściem na plac przykościelny itp.

W granicach Parku znajduje się siedem świątyń należących do Kościoła Katolickiego. Położone są one w: Łagiewnikach, Lesie Łagiewnickim, Arturówku, Kolonii Niesułek, Dobrej i Starych Skoszewach. Obszar parku krajobrazowego zamieszkiwany jest również przez wiernych Kościoła Mariawickiego, którzy w wielu miejscowościach przewyższają liczebnie rzymsko-katolików. Po rozłamie, który nastąpił pod koniec XIX w., mariawici przystąpili do budowy własnych kościołów. W granicach dzisiejszego PKWL powstały cztery świątynie należące do Kościoła Mariawickiego: w Lipce, Dobrej, Nowej Grzmiącej i Poćwiardówce (ryc. 1). Mariawici zamieszkujący północną część regionu łódzkiego tworzą drugie pod względem liczebności skupienie w Polsce.

2. Charakterystyka drzewostanów przykościelnych

Największym i najbardziej znanym obiektem sakralnym na badanym terenie jest pochodzący z lat 1701–1738 zespół klasztorny z kościołem w Łagiewnikach. Wybudowany on został ku czci św. Antoniego Padewskiego, który objawił się cieśli Jerzemu, pracownikowi państwa Żelewskich będących właścicielami dóbr Łagiewnickich. Z klasztorem silnie związana jest także pamięć o osobie urodzonego w 1694 r. błogosławionego O. Rafała Chyliń-

skiego. Otrzymał on religijne wychowanie i wstąpił do franciszkanów, by poświęcić się ludziom chorym i biednym. Ostatnie lata swego służebnego życia spędził w podlódzkich Łagiewnikach, gdzie został pochowany w roku 1741. Po śmierci zasłynął łaskami, przyciągając liczne pielgrzymki (Maćkowiak 1998).

U głównego wejścia do barokowej świątyni oraz wokół dzwonnicy znajdującej się na dziedzińcu klasztornym rośnie kilkanaście lip drobnolistnych *Tilia cordata*, które nie osiągnąwszy jeszcze imponujących rozmiarów harmonizują już z wiekowymi murami (Świć, Kurowski 2000). W pobliżu wejścia do kościoła znajdują się dwa jesiony wyniosłe *Fraxinus excelsior*; obwód większego drzewa wynosi 265 cm. We wschodniej części ogrodu klasztornego rośnie najpotężniejsza w Łagiewnikach lipa drobnolistna *Tilia cordata*, której obwód pnia wynosi 4 m. Na terenie klasztoru występują również gatunki obcego pochodzenia, jak kasztanowiec zwyczajny *Aesculus hippocastanum* i robinia akacjowa *Robinia pseudoacacia*. Robinie szczególnie licznie i bujnie rozwinęły się dookoła murów klasztornych.

Opodal klasztoru w Lesie Łagiewnickim, w dolinie Łagiewniczanki, usytuowane są naprzeciw siebie dwie kapliczki: św. Antoniego i św. Rocha. Starsza, pochodząca z XVII w. kapliczka św. Antoniego została tu przeniesiona z miejsca, w którym obecnie stoi klasztor franciszkanów. Barokowe kapliczki wybudowane zostały na planie prostokąta. Wzniesiono je z drewna modrzewiowego, a dachy pokryto gontem. Do kapliczki św. Antoniego wierni przychodzą z pokłonem i pojemnikami na źródlaną wodę, która wypływa ze źródelka bijącego w kapliczce i ma właściwości lecznicze. Od południa świątynki otula las łęgowy zdominowany przez olchę czarną *Alnus glutinosa*. Na stokach doliny Łagiewniczanki występuje grąd ze starymi, 170-letnimi dębami szypułkowymi *Quercus robur*. Wraz ze wzrostem odległości od rzeki i kapliczek las grądowy stopniowo ustępuje dąbrowie. Od strony północnej świątynkom towarzyszy posadzony przed kilku laty młodnik bukowy, który w przyszłości, gdy drzewa osiągną większe rozmiary, może nadać temu miejscu (w szczególności latem) bardziej smutny wygląd. Dendroflorę wokół kapliczek wzbogaca kilka młodych świerków.

W południowej części Lasu Łagiewnickiego w Arturówku znajduje się rzymskokatolicka kaplica Sióstr św. Rodziny. Kaplica zlokalizowana jest w lesie liściastym, na siedlisku charakterystycznym dla grądu typowego *Tilio-Carpinetum*. W drzewostanie, obok gatunków dominujących: dębu szypułkowego *Quercus robur* i brzozy brodawkowatej *Betula pendula*, występuje dosadzona sosna zwyczajna *Pinus sylvestris* i świerk pospolity *Picea abies*.

Cenna kolekcja starych drzew otacza drewniany kościół w Kolonii Niesułków. Historia tutejszej parafii sięga XIII w. Najstarsza część obecnego kościoła, wybudowanego w miejscu starszej świątyni, pochodzi z XVII w. Kościół będący zabytkiem klasy zerowej jest budowlą jednonawową, wzniesioną z drewna modrzewiowego i krytą gontem. Bryła kościoła składa się z trzech części: prezbiterium, nawy i przedsionka z chórem. W XX stuleciu do prezbiterium dobudowana została niewielka murowana zakrystia. Obok kościoła znajduje się drewniana dzwonnica. Na placu kościelnym rośnie dziesięć lip drobnolistnych *Tilia cordata*, których obwody pni przekraczają 200 cm. Najgrubsza lipa ma w pierśnicy 300 cm. Oprócz lip rosną tu również dwa klony zwyczajne *Acer platanoides* (220 i 205 cm obwodu), wiąz szypułkowy *Ulmus laevis*, brzoza brodawkowata *Betula pendula* i trzy zadomowione w naszym krajobrazie kasztanowce *Aesculus hippocastanum*. Krótką brukowaną drogę przed bramą wejściową ozdabia rząd lip *Tilia cordata*. Wymienione drzewa tworzą cenną kolekcję, która doskonale harmonizuje ze starym drewnianym kościołem i nadaje temu miejscu szczególny charakter.

We wsi Lipka, w odległości niespełna jednego kilometra na południe od kościoła w Kolonii Niesułków, znajduje się potężny kościół mariawicki. Świątynię wymurowano z czerwonej cegły w 1906 r. w stylu neogotyckim. Kościół otoczony jest bardzo zróżnicowanym gatunkowo i wiekowo drzewostanem. Wzdłuż ogrodzenia rosną okazałe kasztanowce *Aesculus hippocastanum* i pięć lip drobnolistnych *Tilia cordata*, z których najpotężniejsza ma pień o obwodzie 325 cm. Drzewom tym towarzyszą znacznie młodsze: dwa świerki *Picea* sp., dąb szypułkowy *Quercus robur* i jarząb pospolity *Sorbus aucuparia*. Wzdłuż murów świątyni symetrycznie posadzono kilkanaście żywotników *Thuja* sp., które dzisiaj dorastają 6 m wysokości. Przed fasadą kościoła rosną głogi dwuszyjkowe *Crataegus oxycantha*. Symetrycznie posadzone żywotniki i głogi nadają otoczeniu bardzo uporządkowany, ale równocześnie surowy charakter. Łagodzony jest on w dużym stopniu przez rodzime drzewa liściaste, które w sąsiedztwie potężnej świątyni prezentują się znacznie skromniej.

W Starych Skoszewach, w miejscu drewnianego kościoła, który spłonął podczas I Wojny Światowej, wybudowano w latach 1934–1936 nowy kościół parafialny. W murowanej świątyni będącej sanktuarium Matki Boskiej Skoszewskiej znajduje się słynący łaskami obraz. Przed kościołem rosną wiekowe lipy drobnolistne *Tilia cordata*, z których największa ma pień o obwodzie 305 cm. Wewnątrz otoczonego niewysokim murem placu kościelnego drzewa rodzimego pochodzenia – klony jawory *Acer pseudo-platanus* i lipy *Tilia cordata* – konkurują o dostęp do światła z szybko

rozwijającymi się kilkunastoma robiniami *Robinia pseudoacacia*. Największy z jaworów *Acer pseudoplatanus* ma pień o obwodzie 200 cm w pierśnicy i jest on najgrubszym drzewem na placu przykościelnym.

Interesująca kolekcja drzew otacza zabytkowy kościół rzymskokatolicki w Dobrej. Świątynia pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela została wymurowana na miejscu drewnianego kościoła pochodzącego z XV w. Był on świadkiem śmierci 63 powstańców poległych na terenie parafii w 1863 r. podczas bitwy z Moskalami. Po północnej i zachodniej stronie kościoła rośnie jedenaście świerków *Picea abies*. Wiernych wchodzących na plac przykościelny witają dwie lipy drobnolistne *Tilia cordata* i ozdabiające dzwonnice trzy kasztanowce *Aesculus hippocastanum*, o obwodach pni przekraczających 200 cm. Na szczególną jednak uwagę zasługuje pień starej lipy drobnolistnej *Tilia cordata*, którego średnica wynosi 477 cm. Przy południowej ścianie świątyni posadzonych zostało pięć świerków.

W południowej części miejscowości Dobra na wzgórzu znajduje się świątynia mariawicka. Kościół ten jest potężną budowlą wymurowaną w stylu neogotyckim. Wiedzie do niej oraz do położonego na południe od kościoła cmentarza długa aleja wysadzona stuletnimi lipami *Tilia cordata* i kasztanowcami *Aesculus hippocastanum*. Drzewami związanymi z tym miejscem kultu są przede wszystkim klony *Acer platanoides* oraz lipy *Tilia cordata*. W ostatnich latach wokół kościoła posadzone zostały buki *Fagus silvatica*.

Niewielki kościół mariawicki pochodzący z 1909 r. znajduje się w miejscowości Nowa Grzmiąca. Związany z nim drzewostan jest ubogi. Przed frontem kościoła rosną dwa blisko 40-letnie modrzewie europejskie *Larix decidua* oraz dwie brzozy brodawkowate *Betula pendula*, dwa kasztanowce *Aesculus hippocastanum*, kilka robinii *Robinia pseudoacacia* i jeden żywotnik *Thuja* sp.

We wschodniej części parku krajobrazowego, w północnej części wsi Poćwiardówka znajduje się drewniana kaplica mariawicka. Poza kilkoma drzewkami owocowymi i samoistnie wysianymi dwiema robiniami *Robinia pseudoacacia*, jarząbem *Sorbus aucuparia* oraz krzewami leszczyny pospolitej *Corylus avellana*, brak w jej sąsiedztwie jakichkolwiek drzew. Otoczenie tej świątyni nawiązuje do przydomowego ogrodu.

3. Podsumowanie

Badając drzewostany związane z miejscami kultu na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, widać proporcjonalną zależność pomiędzy występowaniem najcenniejszych zbiorów rodzimych drzew a wiekiem świątyń. Im kościół jest starszy, tym drzewostan cenniejszy. Istnieją także różnice pomiędzy drzewostanami przy kościołach katolickich i mariawickich. Mariawici znacznie częściej przestrzegają zasad symetrii w kształtowaniu drzewostanów i chętniej wykorzystują gatunki zimozielone, dzięki którym łatwiej jest utrzymać porządek w okresie jesiennym.

Warto także zwrócić uwagę na liczne występowanie robinii akacjowej *Robinia pseudoacacia* i kasztanowca zwyczajnego *Aesculus hippocastanum*. Te pięknie kwitnące drzewa stanowią niewątpliwą ozdobę miejsc świętych, jednak jako gatunki obce nie harmonizują w takim samym stopniu jak rodzime lipy, klony czy dęby z posiadającymi szczególną wartość historyczną obiektami sakralnymi. Najcenniejszym przykładem harmonii drzewostanu z zabytkiem sakralnym jest Kolonia Niesułków. Stary drewniany kościół w otoczeniu rodzimych gatunków drzew jest symbolem jedności dziedzictwa kultury i przyrody ojczystej.

4. Literatura

- Koziejowa U. i in. 1985. *Dokumentacja projektowo-przestrzenna parku krajobrazowego rejonu górnej Moszczenicy*. Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Łodzi, Łódź.
- Kurowski J. K. i in. 1986. *Wstępna dokumentacja przyrodnicza projektowanego Parku Krajobrazowego strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Kurowski J. K. (red.) 1994. *Dokumentacja projektowa – Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich w województwie łódzkim i skierniewickim*. Wyd. Ochrony Środowiska UW w Łodzi.
- Kurowski J. K. (red.) 1998. *Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Monografia*. W EKO-WYNIK, Łódź: 1–183.
- Maćkowiak T. 1998. *Łódzkie Łagiewniki*. Wyd. Hamal Books, Łódź: 1–48.
- Olaczek R. 1968. *Notatki dendrologiczne z okolic Łodzi*. XXII Rocznik Sekcji Dendrologicznej PTB: 189–197.
- Olaczek R. 1971. *Przewodnik po województwie łódzkim*. Nasza przyroda. LOP, Warszawa: 1–223.
- Siciński J. 1986. *Zieleń cmentarzy – aktualny problem ochrony i kształtowania środowiska*. XXXIV Rocznik Sekcji Dendrologicznej PTB: 189–198.
- Stypiński P. 1978. *Drzewa i krzewy cmentarzy Olsztyna*. XXXI Rocznik Sekcji Dendrologicznej PTB: 153–161.
- Świć A., Kurowski J. K. 2000. *Drzewa pomnikowe i parki wiejskie w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich*. Acta Univ. Lodz., Folia bot. 14: 147–166.

5. Summary

There are seven Roman Catholic and four Mariavite churches and shrines within the borders of the planned Wzniesienia Łódzkie Landscape Park. The most valuable tree stands accompany the church in Kolonia Niesułków, the monastery complex in Łagiewniki and the Roman Catholic and Mariavite churches in Dobra. The following tree species are dominant there: Small-leaved Linden *Tilia cordata*, Norway Maple *Acer platanoides* and Common Horse-Chestnut *Aesculus hippocastanum*.

In the surroundings of investigated cult sites following species grow also abundantly: Black Locust *Robinia pseudoacacia*, Arborvitae *Thuja* sp. and Common Spruce *Picea abies*.

European Beech *Fagus sylvatica*, Sycomore Maple *Acer pseudoplatanus*, Common Birch *Betula pendula*, Common Hawthorn *Crataegus oxycantha*, Common Oak *Quercus robur*, Common Larch *Larix decidua*, White Elm *Ulmus laevis*, Rowan *Sorbus aucuparia*, Hazel *Corylus avellana* and fruit trees occurred on the churchyards only sporadically.

There were pronounced differences between tree stands near Roman Catholic and Mariavite churches. The mariavites more often plant the trees symmetrically on their churchyards and they prefer evergreen, often exotic species.

ADAM ŚWIC

Translated by ŁUKASZ PUŁASKI

Dyrekcja Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich
ul. Wojska Polskiego 83, PL 91-734 Łódź